

Prevajanje strokovnih besedil v sodobni slovenski družbi oziroma stanje kulture neleposlovnega prevajanja

■ IZVLEČEK

Avtor v članku obravnava prevajanje neleposlovnih besedil kot akademsko poklicno dejavnost, ki predstavlja znotraj različnih oblik vsake kulture enega izmed zelo obsežnih in tvornih aspektov jezikovne dejavnosti. Osrednja razprava vodi k poudarkom, ki se nanašajo na razmejitve, kaj se skriva za pojmi stroka, strokovno prevajanje in strokovni prevajalec – v odnosih do neleposlovnih besedil. V nadaljevanju sledi, med drugim, tudi primerjalni opis tistih atributov neleposlovnih in leposlovnih besedil, ki jih je mogoče zaznati bodisi kot zunanje ali notranje signale strokovnega besedila.

KLJUČNE BESEDE: *prevajanje, kultura, strokoven, besedilo*

■ ABSTRACT

Translating Professional Texts in Contemporary Slovenian Society, and the Cultural State of Non-literary Translation

In this article the author deals with translating non-literary texts as an academic professional activity which, within various forms of each culture, represents one of the most extensive and productive aspects of language activity. The central discussion leads towards the emphases which relate to the delimitations of what is concealed behind the concept of profession, professional translation and the professional translator – in relation to non-literary texts. In the further text, amongst other matters, a comparative description is also given of those attributes of non-literary and literary texts which can be perceived as being either external or internal signals of the professional text.

KEY WORDS: *translating, culture, technical, text*

Dandanes se govori o kulturi na vseh ravneh življenja, ustvarjanja in medsebojnih odnosov. Veliko se govori o jezikovni, glasbeni, likovni, politični, bi-vanjski in drugih kulturah, o kulturi leposlovja, pisanja, izražanja, ubesedovanja itd. Moderna doba postavlja v ospredje našega opazovanja različne oblike kulture. Skozi prizmo opazovanja teh odnosov želimo opisati razmerja med posameznikom in neko objektivno ali neobjektivno stvarnostjo, poleg tega pa tudi med posamezniki kot akterji te stvarnosti na najrazličnejših ravneh delovanja in ustvarjanja.

Kulturo je mogoče predstaviti z mnogimi opisi, med drugim tudi kot načrtno dejavnost nekega naroda, ki si s premišljenimi in vnaprej določenimi cilji prizadeva zlasti za razvijanje in ohranjanje (že dosežene) ravni neke dejavnosti, ki jo šteje ne le za koristno, temveč za nujno potrebno za obstoj in krepitev svojega položaja znotraj širše konstelacije drugih družbenih skupnosti, s katerimi šele prihaja v stik ali pa stiki med njimi že obstajajo. Posamezne institucije se na podlagi ugotovljenega dejanskega stanja bodisi odločajo za pospešeno skrb za neko dejavnost ali pa za ustvarjanje ustreznih razmer za lažje delovanje te dejavnosti. Med skrbi in drobno-glede analize potrebne spada nedvomno tudi slovenska prevajalska kultura.

Z razpravo želim osvetliti in prikazati nekatere poglede sodobne slovenske družbe na prevajanje neleposlovnih besedil. Prevodoslovje, ki je mlada veda, je že pred časom preseglo gledanje na prevajanje kot na čisto jezikovno dejavnost. Mnoge s tega strokovnega področja pri nas že objavljene študije, razprave, poleg tega pa tudi številni strokovni članki in obsežnejša dela so bistven prispevek k razvoju prevajalskega segmenta, imenovanega '*strokovno prevajanje*'. Dejstvo namreč je, da se obravnavanja tematike prevajanja strokovnih besedil dolgo sploh ni nihče resneje lotil. Večina teoretičnih doktrin in spoznanj o prevajanju kot pragmatični dejavnosti ter o prevodoslovju kot vedi je še nedavno gradila vsa glavna izhodišča na leposlovnih besedilih. Dandanes pa številne kakovostne razprave, tudi zaradi hitrega razvoja besediloslovja in drugih teoretičnih spoznanj, potekajo ob leposlovnih besedilih ali mimo njih. Na načelni ravni seveda obstaja med različnimi tipi besedil precej skupnih točk, ki so lahko primerna podlaga za skupna izhodišča opisov njihovih zakonitosti ali pa so le temelj primerjalnih raziskav. Spoznanja o posebnostih in samoniklostih predmetnih strokovnih besedil kažejo tudi iz zornega kota prevajanja na to, da jih je prav zaradi ugotovljenih specifik treba obravnavati ločeno od nekaterih drugih besedil.

Razvojne smernice zadnjih desetletij kažejo, da se pri prevajalcih in tudi pri drugih ljudeh vse bolj krepi zavest, ne glede na obliko prevajanja, da prevajanje ni le obvladovanje jezikovnih sposobnosti, ampak je za uspešno opravljanje nalog v tem poklicu treba obvladati različne načine jezikovnega posredovanja.

V šestdesetih letih 20. stoletja je prevajanje (katerekoli vrste) veljalo za čisto pragmatično jezikovno dejavnost, brez znanstvenega in teoretičnega ozadja. Bistveno je bilo, da je bil prevod čim bolj brez napak. Geslo takratnega načina je bilo »*möglichst getreue Abbildung des Originals*« (Mary Snell - Hornby, *Goethe-Institut München*, 1989, str. 15).

Kakšno je stanje v prevajanju med drugim tudi pri nas, lahko ponazorimo s tole mislijo iste avtorice (ibid.): »*Alle sprechen vom Übersetzen nach eigenem Verständnis, meinen aber nicht denselben Gegenstand.*«

Zasnove strokovnega prevajanja so pri nas tesno vezane na delovanje Društva znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije (DZTPS), saj so mnoge aktivnosti

na tem področju še dandanes povezane z delovanjem društva oz. z aktivnostmi njegovih članov – prevajalcev. Društvo je zanje zaradi pomanjkanja drugih takšnih strokovnih povezav postalo osrednja povezovalna os, ki jim daje pozitivne spodbude tudi za znanstvenoraziskovalno delo znotraj jezikovne in prevajalske dejavnosti.

Za kronološki prikaz posameznih razvojnih stopenj slovenskega strokovnega prevajalstva bi nedvomno morali poseči po društvenem gradivu.

Glede na to, da je v tem prispevku govor o prevajanju strokovnih besedil, pogledimo najprej, kje so razlogi za to, da se neko strokovno besedilo sploh prevaja. V trditvi našega rojaka, prevajalca in prevodoslovnega teoretika z Univerze v Gradcu, Ericha Prunča, so povzeti bistveni poudarki načela te vzročnosti.

»Translationsbedarf tritt auf, wenn jemand (zwecks Kooperation) eine Sprach- und Kulturbarriere zu überwinden hat, jedoch nicht über ausreichende Kompetenzen, Zeit und Möglichkeiten verfügt, um dies selbst zu tun. In diesem Fall ist er gut beraten, sich an einem Experten als Kooperationspartner zu wenden. Translatoren werden also gebraucht, wenn Botschaftsträger für transkulturelle Kommunikation ohne Mitwirkung von Experten nicht funktional oder rationell produziert werden können.«

(Prunč, *Einführung in die Translationswissenschaft, Band1, 2001, str. 179*)

V nadaljevanju bo treba opozoriti še na nekatere splošne strokovne in znanstvene ugotovitve, kot npr., da sta prevajanje in tolmačenje dejavnosti, ki spadata v okvir celotnega spleta medkulturne komunikacije in sta tako del komunikacijskega procesa. Če se spomnimo splošnih Vermeerjevih načel (*prim. Reiß, Vermeer: Grundlegung einer allgemeinen Translationswissenschaft, 1991*), gre pri tem za prizadevanje za doseg določenega in jasno definiranega cilja z namenom nekomu nekaj sporočiti na tak ali drugačen način. Poti so pri tem vprašanje strategij in postopkov, pomemben je le končni cilj – to je ustrezno, za naslovnika sprejemljivo jezikovno sporočilo.

Vermeerjevo teorijo skoposa in usmeritve k izbranemu cilju je mogoče in treba obravnavati tudi v širšem kontekstu motivacije kot oblike socialnega vedenja. Psihologi zatrjujejo, da nobena človekova dejavnost ni samo eksplozija energije, ki bi sprožila vrsto nesmotrnih reakcij. Človekovo ravnanje je namreč vedno usmerjeno k zelenemu cilju. To pa zagotavlja, da bodo potrebe (na obeh straneh) zadovoljene, obojestranski interesi in aspiracije pa prav tako uresničeni (*prim. Ana Krajnc, Motivacija za izobraževanje, Ljubljana, 1982*).

Prevajanje, aplikativna dejavnost, usmerjena v vse pore vsakdanjega življenja, je izredno obsežna in razvejena tema. Njenim značilnim spremnim pojavom se je mogoče približati iz različnih zornih kotov in jih prikazati, raziskati, analizirati, ovrednotiti in o njih razpravljati na podlagi različnih parametrov vsakdanje prevajalske prakse in teoretičnih vidikov.

Obseg problematike v osnovi ne omogoča postavitve ene same hipoteze ali le nekaj hipotez, na podlagi katerih bi bilo v prispevku mogoče zelo izčrpno prikazati posamezne značilnosti strokovnega prevajanja neleposlovnih besedil kot praktično naravnane dejavnosti ob prisotnosti izredno bogatega ozadja teoretičnih razprav k posameznim poglavjem.

Mednarodno združenje prevajalcev ugotavlja, da se je prevajanje dandanes povsod po svetu uveljavilo kot stalna, vsesplošna in nujna dejavnost, ki različnim narodom omogoča sporazumevanje, sodelovanje in izmenjavo v znanosti, umetnosti in gospodarstvu ter tako bogati njihovo življenje in prispeva k boljšemu razumevanju med ljudmi. Združenje priporoča, da je treba prevajanje obravnavati kot jasno določeno in avtonomno poklicno (pridobitno) dejavnost, ne glede na različne okoliščine izvajanja te dejavnosti.

V zvezi s tako zastavljenim izhodiščem si postavimo vprašanje, kakšno vlogo ima znotraj tega strokovno prevajanje.

PREVAJANJE OZIROMA PREVAJANJE STROKE

Avtorica številnih del in razprav iz prevodoslovja in prevajanja Christiane Nord že v uvodu stoično napove »*that translating is an activity*« (Nord, *Translating as a Purposeful Activity*, 1997, str. 1) in pri tem izhaja iz domneve, da je teorijo prevajanja in nekatere vidike te teme mogoče obravnavati na podlagi teorije o človekovem delovanju oz. njegovi dejavnosti.

Če hočemo podrobneje predstaviti in opisati področje delovanja prevajalca strokovnih besedil, si lahko pomagamo z opisom, kot ga zastopa avtorica Holz – Mänttari. Njeno specifično stališče govori o tem, da so aktivni posamezniki akterji oz. igralci individualnih družbenih vlog, ki sicer obstajajo znotraj hierarhične delitve nalog te družbene skupnosti. Poleg individualne vloge jim avtorica pripisuje tudi socialno vlogo.

V zvezi z ozadjem tako opredeljene dejavnosti se za boljše razumevanje socialnih vlog lahko zatečemo k pojmovanju socialnih vlog, kakor jih opisuje nemški sociolog Ralf Dahrendorf (*Prunč, Einführung in die Translationswissenschaft, Band 1, 2001, str. 179*); ta navaja, da je posamezne socialne vloge, izmed katerih je vloga prevajalca tista, na katero je usmerjena naša pozornost, mogoče razumeti kot celoto nekih pričakovanj. Pričakovanja, ki so znotraj posameznih družbenih skupnosti (že) oblikovana, so za nosilca socialne vloge obvezujoča in pomenijo zanj orientacijo v smislu ravnanja in vedenja.

Pravkar povzete Dahrendorfove misli bi lahko bile ena izmed bogatih iztočnic glede tega, kaj je v prevodnih pričakovanjih na Slovenskem (že) tako daleč oblikovano, da bi lahko bilo, ali pa dejansko je, tudi za nosilce vloge *prevajalec*

strokovnih besedil' obvezujoče. Ob globljem pogledu se je kaj hitro mogoče znajti pred naslednjo dilemo: je naše prevajalstvo, ali pa morda samo nekatere njegove dele, mogoče ovrednotiti kot anarhično ali le anarhoidno?

Preden preidemo na bolj specifične vidike obravnave strokovnih besedil, je treba predstaviti še nekatere omejitve. Izraz 'strokoven' se v tem prispevku (kakor tudi v večini tovrstnih prispevkov) nanaša na besedila, ki niso umetnostna. Glede na način tvorbe in obliko umestitve v prostor, čas in okolje (oblike zapisovanja na nosilce glasu ali drugih jezikovnih znakov) so neumetnostna besedila, med katera spadajo tudi strokovna, lahko predstavljena v pisni ali govorni obliki, zato govorimo o *pisni in govorni obliki neumetnostnih besedil*.

O podobni razmejitvi katerihkoli besedil (na pisna in govorjena) govori tudi Kade. K takemu pojmovanju ponuja Prunč še dodatno obrazložitev, na katero velja spomniti zaradi potrebne distance do pojma 'pisno prevajanje', za katerega ni več nujno relevanten samo kriterij 'pisnosti' / 'Schriftlichkeit' ali 'ustnosti' / 'Mündlichkeit' kot nasprotnega pola. Bolj kot to je poudarek na kriteriju 'ponovljivosti oz. ponovitvenosti' / 'Wiederholbarkeit' izhodiščnega besedila in 'poznejše popravljivosti' / 'Korrigierbarkeit' besedila v ciljnem jeziku.

Poleg teh dveh kriterijev ponuja Prunč kot kriterij razmejitve med obema oblikama prevajanja še enega, in sicer kriterij 'pristopa do samega prevoda'. Za segment tolmačenja naj bi veljal kriterij tako imenovanega 'linearnega pristopa' / 'linearer Zugang', za pisno prevajanje pa kriterij 'multiplega oz. večkratnega ali mnogokratnega pristopa' / 'multipler Zugang' do izhodiščnega in ciljnega besedila (prim. Prunč, *Einführung in die Translationswissenschaft, Band1, 2001. str. 11*).

STROKOVNI PREVAJALEC

Pojem 'strokovni prevajalec' je treba dojemati predvsem kot 'strokovni termin' znotraj razgibane konstelacije širokega naziva prevajalec. Umestitev samega pojma se mi pri tem zdi bistvenega pomena. Večina strokovne literature, slovenske in tudi tuje (tako npr. tudi nemški izraz "Fachübersetzer"), želi s samim izrazom poudariti vsebinsko različnost dejavnosti strokovnega prevajalca v nasprotju s književnim prevajalcem oz. prevajalcem leposlovja ali beletristike.

'Strokovni prevajalec' je namreč tisti poklicni prevajalec (za pisno ali ustno prevajanje), v nasprotju z amaterskim prevajalcem, ki je sposoben besedilo s strokovnega področja, za katerega je usposobljen, glede na dano naročilo in v skladu s pričakovanji naročnika ali naslovnika odgovorno prevesti v ciljni jezik. Za podkrepitev takega opisa bi bilo nedvomno treba dodati še to, da je končni prevodni izdelek mogoče šteti za strokovni prevod samo takrat, če mu 'strokovnost' priznava tudi naročnik oz. naslovnik, ki besedilo bere ali posluša v ciljnem

jeziku, torej jeziku, ki ga razume, pri čemer pa ni nujno, da je to njegova materinščina. Ali si je posameznik, ki je prevod strokovnega besedila glede na to trditev uspešno izdelal, znanja in sposobnosti pridobil po principu akademskega kurikula v modernem smislu pojmovanja študija prevajalstva ali kako drugače, ni bistvenega pomena. Slovenske izkušnje namreč kažejo, da so se številni *'strokovni prevajalci'* kljub drugačnim študijskim okoliščinam odlično izobrazili in so se sposobni spoprijeti z vsemi strokovnimi izzivi današnjega časa na vseh tistih področjih, za katera so že usposobljeni ali se še dodatno sproti usposabljaajo.

Ob nepoznavanju ozadij tako zastavljenega razlikovanja bi se posameznik zlahka znašel v skušnjavi, ko bi književnemu prevajanju sprva podtaknil *'nestrokovnost prevajanja'*, saj ta v poimenovanju dejavnosti ni posebej poudarjena. Vse razvojne faze prevajalske stroke in prevodoslovja v prevajanju leposlovja pa govorijo nasprotno, tako da so dvomi glede strokovnosti izdelanih leposlovnih prevodov povsem odveč.

Glede na različno rabo posameznih izrazov, ki označujejo *'akterje'* oz. *'izvajalce dejavnosti'* prevajanja, je treba spomniti še na to, da se naziv *'strokovni prevajalec'* nanaša tudi na ustno prevajanje in tolmačenje strokovnih vsebin. Postopki tolmačenja kot ustnega prenašanja strokovnih vsebin so seveda drugačni od postopkov pisnega prevajanja. Temeljne domneve so pri obeh oblikah prevajanja enake, na eni strani imamo namreč strokovno besedilo v izvirnem jeziku, ki ga je (samo) zaradi jezikovno-kulturne pregrade treba ustrezno prevesti oz. pretolmačiti. Avtor oz. sestavljavec strokovnega besedila in prejemnik ali naslovnik tega besedila načeloma nimata pri dojemanju vsebine nobenih zadržkov. Naslovnik ne zanima, s kakšnimi težavami se je pri izdelavi prevoda spoprijemal prevajalec oz. tolmač, njegova pozornost je usmerjena le v vsebino sporočila. Izkušnje kažejo, da nekateri avtorji razprave gradijo na enostavnem naštevanju posameznih oblik prevajanja, ne da bi pri tem npr. jasneje prikazali vsebinske vidike in razlike v dejavnostih. Dejstva prevajalske stroke govorijo o tem, da je osnova prevajalčeve dejavnosti izhodiščno besedilo, ne pa jezik ali stavček oz. posamezni deli stavka ali besede. Tako kot je bilo že uvodoma prikazano razlikovanje med strokovnimi prevajalci leposlovja in neleposlovja, naletimo v praksi tudi na nekatera nerodna uvrščanja tolmačev zunaj konteksta strokovnega prevajanja. Tako se najpogosteje izvzemajo simultani in sodni tolmači, kot da ti ne bi bili sestavno tkivo področja *'strokovnega prevajanja'*. To dejansko ne drži. Tolmač, če termin pojasnimo z opisom iz SSJK, je tista strokovna oseba, »ki se poklicno ukvarja z neposrednim ustnim prevajanjem pogovorov«. Brez spuščanja v konfrontacijo z opisom iz omenjenega slovarja je treba jasno povedati, da ta opis pojma še zdaleč ne zajame dejanske sfere dejavnosti tolmačenja, saj se ne tolmačijo samo *'pogovori'*. Kot že rečeno, tudi *'simultani tolmači'*, (*'nezapriseženi'*) *'konsekutivni tolmači'*, *'sodno zapriseženi konsekutivni tolmači'*, ki jih najpogosteje imenujemo

'sodni tolmači', spadajo med 'strokovne prevajalce' oz. 'prevajalce stroke'. Zdi se, da se v vsakdanji praksi najpogostejše zatakne prav pri umeščanju simultanih tolmačev v prevajalski oz. tolmačev kontekst strokovnega prevajanja, kakor da bi simultani tolmači ustno prevajali oz. tolmačili kaj, kar ni niti leposlovje niti 'strokovnost' ali 'konkretna stroka'. Glede na povedano bi si bilo zaradi lažje umestitve dejavnosti ob terminu 'simultani tolmač' treba vedno priklicati še vsebino '... strokovnih besedil' oz. če se izrazim določneje 'znanstvenih in tehničnih besedil'. Ni mi namreč znano, da bi simultani tolmači tolmačili pretežno leposlovna besedila, ko bi jim lahko nadeli naziv, da so 'simultani tolmači leposlovja'.

Kar zadeva kritike glede samega izraza 'strokovni prevajalec', je ozadje teh mogoče poiskati v velikem antagonizmu med leksemoma 'strokoven' in 'nestrokoven' (kot pridevniškima besedama). Za jasen prikaz dejstva, da je tisti, ki se poklicno ukvarja s prevajanjem, ustrezno strokoven, bi morala zadostovati že sama označba 'prevajalec'. Da bi se izognili navajanju pridevniške besede 'strokovni', ki lahko, če ni navedena, spodbudi pri naročnikih ali v javnosti negativne konotacije, bi lahko uporabljali tudi izraz 'prevajalec strokovnih besedil' ali 'prevajalec predmetno-strokovnih besedil' oz. 'strokovnjak za prevajanje pravnih, medicinskih, naravoslovnih itd. besedil'. Izraz 'strokovnjak za ...' bi bil zagotovo dovolj prepričljiv, po zgledu rabe v podobnih situacijah, npr. 'strokovnjak za mednarodno pravo' itd.

POSEBNOSTI STROKOVNEGA BESEDILA OZIROMA PREVODA

Strokovnemu besedilu s posameznega področja oz. prevodu takega besedila pripisuje Newmark (1988) tako imenovano komunikacijsko ali sporočilno funkcijo.

Pri prevajanju strokovnih besedil, ki so namenjena strokovnjakom s posameznih področij, je pričakovati, da bo glede na izvirnik v ospredje potisnjena 'vsebinska natančnost', ne pa toliko 'slogovna eleganca' (prim. Wilss, 1982). Po njegovem naj bi slogovna eleganca bila bolj zrcalo umetniške literature in delno oglasnih ali reklamnih besedil.

Da bi se izognili različnim nadaljnjim dilemam, kaj je leposlovno in kaj ni ali morda ni mogoče interpretirati kot takšno, je najbolje reči, da so vsa besedila, ki niso leposlovna, *neleposlovna*, s čimer imamo dobro izhodišče za nadaljevanje razprave.

POIMENOVANJE POSAMEZNIH ZVRSTI OZIROMA TIPOV PISNEGA PREVAJANJA

Če se v tem delu prispevka omejim le na pisno prevajanje, nam razpoložljiva literatura, poleg tega pa tudi dejanska prevajalska praksa, podkrepljena z

analitično introspekcijo, ponuja možnost takšne delitve glede zvrsti oz. tipov pisnega prevajanja:

Pisno prevajanje	
prevajanje leposlovnih (strokovnih) besedil (beletristike) skupaj z multimedijskim prevajanjem in podnaslavljanjem leposlovnih besedil, posnetih na različnih medijih	prevajanje neleposlovnih (strokovnih) besedil, zapisanih na različnih medijih

Prevajanje neleposlovnih (strokovnih) besedil	
prevajanje (strokovnih) znanstvenih in tehničnih besedil	multimedijsko prevajanje in podnaslavljanje neleposlovnih besedil, posnetih na različnih medijih

ORIS NEKATERIH PREVAJALSKO RELEVANTNIH ZNAČILNOSTI KNJIŽEVNEGA IN STROKOVNEGA BESEDILA

Glede na to, da je glavna tema tega prispevka ugotavljanje stanja prevajalske kulture neleposlovnih besedil, je primerno, da najprej prikažemo osnovno razlikovanje med obema pojmom.

Pod pojmom *'leposlovje'* razumemo namreč umetniško literaturo, torej dela, katerih namen je zbujanje in razvijanje ali bogatenje notranjega sveta občutkov ali, kot radi rečemo, estetskega čuta posameznika. Koliko estetskega čuta bo pri posamezniku zbudilo neko besedilo, ni mogoče niti predvideti niti normirati, še manj pa taksativno izmeriti. Obstajajo namreč mnenja, da prav tako ni mogoče z gotovostjo trditi, da pri posamezniku tudi kakšna neleposlovna besedila ne zbuja celo žlahtnejših občutkov in fantazije kot branje najbolj razigrane balade ali večstopenjskega nizanja literarnih junakov kakega romana (npr. branje strokovnega članka o razvoju povsem novega tipa jeklenega konjička, ob katerem se bralec kar umakne v svoj svet tehnike in s tem povezanih (*njemu lastnih estetskih*) užitek).

Za potrebe tukajšnje razprave ne bomo povzemali vseh tistih značilnosti umetnostnega besedila, s katerimi smo se na dolgo in široko seznanjali pri pouku materinščine že v osnovni in srednji šoli, poleg tega pa še dodatno pri učenju in študiju drugih jezikov, če smo izbrali takšen študij. Če povzamemo, naj bo dovolj le osvetlitev prvin umetnostnega besedila z vidika, da je umetnostno

besedilo oz. prevod tega besedila namenjen temu, da naslovniku prinaša lepoto ugodje in krepi njegov estetski čut. Prav tako ne bomo v ospredje postavljali značilnosti, ki se nanašajo na najrazličnejša jezikovna sredstva, s čimer tako besedilo pridobi večjo ekspresivnost.

Oglejmo si nekaj značilnosti in razlik.

Za strokovna besedila je značilna pragmatična naravnost. Vsebina besedila je umeščena v neko specifično situacijo (npr. policijski zapisnik z opisom kraja prometne nesreče). Takšno besedilo je namenjeno točno določenemu krogu naslovnikov (*državnemu tožilcu, sodniku, odvetniku, strankam postopka, prevajalcu*).

Ena izmed očitnejših razlik med pristopom do prevajanja leposlovnega besedila v nasprotju s pristopom pri strokovnem besedilu je tudi ta, da pride pri leposlovnem besedilu bolj do izraza potencial kreativnosti, ker je besedilo manj vezano na ustaljene, za vsako stroko običajne in že uveljavljene strokovne termine. Pri prevajanju pogodbenih pravnih besedil *je poleg teh dveh vidikov v ospredju še obvezno upoštevanje tako rekoč predpisanih konvencij pravne narave (oblikovno in slogovno)*.

- Pri književnem prevajanju mora prevajalec biti dober bralec (Levy 1969);
- književnemu prevodu ni nikoli dodano izvirno besedilo, kot je npr. prevodu besedila za potrebe sodišča ali uprave (*neposredna možnost preverjanja izvirnika*);
- književni prevod ni namenjen neposrednemu dokazovanju dejstev;
- funkcija in učinek književnega prevoda nista vnaprej definirana, niti v okviru samo ene kulture, kaj šele, da bi bila definirana in opredeljena na splošno (za več potencialnih kulturnih okolij ali kar za vsa);
- prevod strokovnega besedila lahko pojmujeemo bolj kot obliko medkulturnega sporočila, prevod književnega dela pa kot proces medkulturnega posredovanja književnosti;
- prevod strokovnega besedila je pogosto namenjen samo nekemu (strokovnemu) krogu naslovnikov (enemu sodniku nekega sodišča), zato drugim ni niti dostopen, včasih pa tudi ne razumljiv, če nimajo dodatnih pojasnil;
- obstajajo velike razlike v strukturi naročnikov književnih prevodov in strokovnih prevodov;
- prevod književnega dela je prenos izvirnika v drugačen literarni sistem in ne le prenos sporočila (prek besedila) iz enega jezika v drugega;
- prevajalcu književnega dela pripisujejo, da je v bistvu ponovni »avtor« že napisanega besedila oz. je njegov soavtor, kar bi bilo v mnogih segmentih mogoče reči tudi za strokovne prevode;
- pri večini književnih prevodov gre za tako imenovane pomenske premike in izgube (*beri izpuste delov besedila*), pri prevodu strokovnega besedila pa je to nedopustno ali celo kaznivo;

- možno je sinhrono ali diahrono nastajanje več različic prevodov (isti avtor ali različni avtorji) istega leposlovnega besedila v istem jeziku; to je pri strokovnem prevodu sicer možno, vendar če že, iz povsem drugačnih razlogov (*npr. večkratni prevod kakega za sodni proces posebej pomembnega dokaza*).

Obstaja še ena bistvena razlika med obema tipoma prevodnih besedil, na katero je opozoril Vermeer v svojem pragmatičnem dojemanju jezika kot »*konventionellen Kommunikationsmittels*«, kar je značilnost prevodov strokovnih besedil, pri literarnem prevajanju pa bolj prevladuje individualni slog:

- prevodi strokovnih besedil so večinoma pod vplivom precej ustaljenih konvencij znotraj vsakokratne kulture (*npr. sodba o razvezi zakonske zveze*);
- pri prevajanju strokovnih besedil je kot pomoč in orientacijo mogoče pogosto uporabiti vzporedna besedila, ki se v večini elementov ujemajo. Pri nekaterih tipih besedil je uporaba vzporednih besedil skorajda obvezna (*npr. prevod osebne izkaznice, potnega lista, voznškega dovoljenja itd.*). Uporabe vzporednih besedil ni vedno mogoče razumeti kot opcijo neposrednega posnemanja, čeprav to mnogi naročniki prevodov ali naslovniki izredno cenijo. Kot razlog navajajo, da je prevod tem vrednejši, kolikor bolj ga lahko dojemajo, berejo, umestijo v širši kontekst njegove preobrazbe iz izvirnika na podlagi njim znanih konvencij o tej besedilni vrsti.

Primer: *'Potrdilo o nekaznovanju'*

Zaposleni v državnih uradih prejema tovrstna besedila večinoma v materinščini. Zaradi ekonomičnosti in hitrosti poslovanja pogledajo navadno samo bistvene elemente izjave, ki je povzeta v eni ali dveh besedah (*npr. 'ni bil obsojen': 'je bil obsojen'*);

- možnost ponovitve prevodnega besedila kot specifična posebnost v nasprotju z literarnimi besedili, kar je ena izmed bistvenih prednosti pri načrtovanju prevajalskega dela.

Pri ponavljanju besedil, pri katerih gre le za delno spremembo vsebine, je prevajalcu že znana strategija prevajanja tega besedila, tako da se lahko bolj posveča drugim zahtevam prevodnega procesa (*npr. leksikološkim in drugim vidikom*);

- pogosto ponavljanje posameznih leksemov znotraj strokovnega besedila (*npr. Antragsteller (prošilec), Partei (stranka), Beschuldigter (obdolženec) itd.*), kar je izraz medsebojne soodvisnosti med potekom ubesedovanja in nosilcem posamezne oznake, ne pa tako kot v literarnem besedilu, kjer ima ponavljanje povsem druge učinke na besedilo;
- pri prevajanju strokovnih besedil gre na različnih strokovnih področjih za povsem konkretno, otipljivo in dojemljivo stvarnost (*npr. opis pralnega stroja*,

viličarja), kar sicer ne velja za vsa strokovna področja prevajanja. Za nekatera področja strokovnega prevajanja so namesto otipljive stvarnosti na voljo različni pripomočki, npr. leksikoni s podrobnimi slikami in prikazi posameznih segmentov tega strokovnega področja (*npr. področje medicine*).

STRATEGIJA PREVAJANJA NELEPOSLOVNEGA BESEDILA

Pri prevodu strokovnega besedila si prevajalec postavi predvsem dva sklopa vprašanj.

- Čemu je prevod potreben?
- Komu je namenjen oz. kdo je/so potencialni ali konkretni naslovnik/-i.

Tako postavljena vprašanja so bistvena podlaga pri odločanju o prevajalskih strategijah posameznega prevoda.

Iz odgovorov na navedena vprašanja ugotovimo razlike na makro ravni besedila, ki jih lahko poimenujemo '*formalni vidiki oblikovanja besedila*'. Za ugotavljanje sintaktičnih, semantičnih in pa leksikalnih razlik je treba opraviti dejansko analizo vsakokratnega besedila v celoti.

Za strokovna besedila velja, da so tako glede zunanje organizacije kot glede izbire posameznih leksemov močnejše podrejena konvencijam znotraj vsake kulture.

Kadar govorimo o prevajanju strokovnih besedil, se glede na že znane zahteve, kaj vse mora ali bi moral '*strokovni prevajalec*' obvladati, pogosto postavlja vprašanje, koliko strokovnega znanja sploh potrebuje, če želi izdelati ustrezen prevod strokovnega besedila. Konkretno na to vprašanje ni mogoče odgovoriti, mogoče je le načeloma reči, da več ko ga ima, bolje in kompetentneje bo lahko prevajal. Mary Snell - Hornby ponuja takle odgovor: »/.../ daß ein Übersetzer genug Fachwissen braucht .../ Das soll aber nicht heißen, daß jeder Übersetzer Universalgenie und Fachmann für alles sein muß.« (Mary Snell - Hornby, Goethe-Institut München, 1989, str. 32)

PREVAJATI STROKOVNO BESEDILO POMENI »STROKOVNO BESEDILO NAJPREJ RAZUMETI«

»Če hočem kaj prevesti, moram sporočilo najprej (sam) dojeti in razumeti,« trdi Radegundis Stolze (Goethe-Institut München, 1989, str. 54:

»Denn wenn ich nichts weiß, kann ich auch nichts mitteilen.«).

Strokovni prevajalec lahko besedilo iz neke stroke ustrezno in v skladu s pričakovanji prevede samo, če ga je razumel na način ubeseditve v izhodiščnem

jeziku. Pri prevodih strokovnih besedilih je morebitni zagovor prevajalca '*prevedel sem tako, kakor sem (jaz) razumel*' očitno nekaj, kar pri tako eksplicitni določenosti strokovne vsebine ne pride v poštev. '*Fazi razumevanja besedila*' v izvornem jeziku sledi '*faza oblikovanja besedila*' v ciljnem jeziku, kar je bistvena naloga prevajalca. Prevodoslovje oba koraka združuje pod pojmom '*prevajalske kompetence*', ki pa sestoji iz '*receptivne*' in '*produktivne kompetence*' (prim. Radegundis Stolze, Goethe-Institut München, 1989, str. 53).

Od strokovnega prevajalca se pričakuje, da znotraj različnih strok (posameznih gospodarskih ali negospodarskih dejavnosti ali panog) poišče za jezikovno in vsakokratno predmetno stroko ustrezne rešitve. Pravkar navedena ugotovitev nas pripelje na razpotje, kjer se vprašamo: kateri izmed (vsaj dveh) strok naj strokovni prevajalec posveča več, kateri manj pozornosti? Nekatera besedila so namreč več- ali mnogostrokovna (*npr. kazenski spis obdolženca lahko zajema tele stroke: pravo, medicina, promet, prometna varnost, avtomehanika, avtoelektrika, biologija, jezik, besediloslovje, finance, minerji, zavarovalništvo, forenzične vede (grafologija itd.)*).

STROKOVNO PREVAJANJE OZIROMA MESTO STROKOVNIH PREVAJALCEV NA SLOVENSKEM

O okoliščinah, v katerih na Slovenskem poteka poklicno strokovno prevajanje – z njim se po grobi oceni bolj ali manj redno ukvarja okrog 800 ljudi, to je 0,04 % prebivalstva –, je mogoče reči tole: za prevajanje strokovnih besedil v pisni in tudi ustni obliki se od posameznega '*strokovnega prevajalca*' zahteva visoka stopnja (mnogih) specialnih znanj (*npr. pri sodno zapriseženih prevajalcih in konsektivnih sodnih tolmačih*) in strokovne prevajalske kompetence, s katerimi obvladuje vsakokratni pristop k rešitvi prevajalskega problema, kar je glede na želeni in potrební rezultat mogoče dojemati kot povsem legitimno zahtevo.

Hkrati pa obstaja cela vrsta nedorečenih stvari, povezanih s statusnimi vprašanji, nepoznavanjem bistvenih sestavin te poklicne dejavnosti, ki zaradi tega pogosto vodijo do zavestne ali nezavestne umestitve dejavnosti na veliko nižji položaj v družbeni (individualni) porazdelitvi vlog, kar je svojevrsten paradoks.

Razloge za takšno stanje je mogoče poiskati tudi v segmentu pomanjkljivega komuniciranja med posameznimi področji prevajanja (*npr. med književnimi in strokovnimi prevajalci, med simultanimi tolmači in konsektivnimi (sodnimi) tolmači*). Med mnogimi stvarmi, ki so vsem prevajalcem in tolmačem na Slovenskem nujno potrebne (*npr. integracija teoretičnih in pragmatičnih vidikov prevajanja in prevodoslovja*), je ena izmed bistvenih višja stopnja medsebojnega strokovnega, znanstvenega in ne nazadnje povsem običajnega obveščanja v smislu bogatitve prijateljskih in medčloveških odnosov.

DELOVANJE STROKOVNIH PREVAJALCEV ZA KAKOVOST PREVODOV

Uvodoma si v zvezi s tem postavimo eno izmed bistvenih vprašanj. Ali je kakovost nasploh nekaj, kar je točno definirano? Če je, za katera področja človekovega delovanja to velja, za katera pa je manj otipljivo ali pa sploh ni merljivo z znanimi parametri?

Temeljni opis opredeljuje kakovost kot skupek pozitivnih lastnosti oz. kot celoto prevladujočih lastnosti izdelka, snovi, storitve ali česarkoli drugega, npr. *kakovost življenja, bivanja, čutnih zaznav* itd.

Kot kaže praksa, je pojem močnejše vezan na predmetni oz. materialni svet. Da je odnos do kakovost lahko navidezen in individualno pogojen, se zlahka prepričamo. Kaj pa kakovost prevoda? Kako naj jo izmerimo, katere parametre moramo uporabiti, da bi dobili pravo in resnično sliko? Ali ni opis kakovosti prevoda bolj skupek intuitivnega odnosa do prevodne stvaritve, zasnovanega na lastnih konceptih glede kakovosti česarkoli?

Kako pa je npr. s kakovostjo v avtomobilizmu? To področje je do danes razvilo zelo dodelane koncepte kakovosti, na podlagi katerih so avtomobili razvrščeni v posamezne kakovostne razrede, ki so kupcem dobra orientacija pri odločitvi za naročilo. Je takšno prakso mogoče aplicirati tudi na prevajanje?

Ocenjevanje kakovosti mora potekati po določenih načelih, ki temeljijo na proučevanju prevodov, študiju ustrezne strokovne literature in bogatem izkustvenem segmentu.

Glede na naše izkušnje je mogoče trditi, da mnogi naročniki plačujejo za prevode bistveno preveč, hkrati pa so mnogi kakovostnejši prevodi umeščeni v sivino slovenskega povprečja, in to prav zaradi tega, ker naročnik pogosto ni sposoben preveriti kakovosti prevoda z vidika mikroanalize besedila. Za naročnika je težava že v tem, da nima izdelanega kritičnega odnosa do prevoda niti na ravni makroorganizacijskih prvin, kot so kakovost papirja, zapisa, členitev besedila (*npr. spričevalo o zaključnem izpitu zapisano enostavno linearno kot zapisnik, brez členitve oz. z nelogično členitvijo besedila glede na zahteve konvencij in besediloslovja*).

Eden izmed bistvenih korakov pri delovanju slovenskih prevajalcev je delovanje, ravnanje in ukrepanje v različnih delih te dejavnosti znotraj dogovorjenih in priporočenih okvirov. Delovanje v smeri dogovorjenih parametrov že pomeni doseganje nekaterih standardov glede kakovosti. Kakovost je zelo povezana tudi s količino prevajanja. Iz priporočil, ki jih članom dostavlja DZTPS, s pridom pa jih uporabljajo tudi drugi, je mogoče razbrati posamezne omejitve glede količine besedila, ki ga je prevajalec spodoben ustrezno prevesti v delovnem dnevu. Če se vztrajno povečuje količina besedila, je mogoče sklepati, da bo kakovost prevoda padla. Posledica zniževanja ravni kakovosti oz. opravljanja prevodne

dejavnosti v mejah minimalnega zagotavljanja standardov je zniževanje cene storitve. Ker pa ekonomska logika narekuje potrebo po določenem obsegu stalnega povpraševanja, mnogi prevajalci ali njihovi delodajalci (agencije ali druga podjetja) kompenzirajo kakovost s količino in si tako zagotavljajo dovolj naročil.

KAKO SPODBUJATI/DVIGOVATI PREVAJALSKO KULTURO NELEPOSLOVNIH BESEDIL?

Za začetek si oglejmo kratek opis vsebine radijske oddaje na programu HRT 1 29. 8. 2006 ob osmih zjutraj.

To je redna rubrika radijskega programa z različnimi temami z namenom spodbujanja promocije hrvaškega turizma.

V tokratni oddaji je bil govor o spodbujanju turizma v srednji Istri. Prvi sklop predlogov, ki jih je pripravil predstavnik lokalne turistične organizacije, se je nanašal na specifično promocijo turizma, povezano s *tartufi*. Mnogi vidijo prav v tem, tako eksotičnem delu turistične ponudbe veliko in obetavno možnost privabljanja tujih gostov. Razmišljanje je izredno primerno, je poudarila voditeljica, saj morsko vodo, sončne žarke in nekaj metrov še nepozidane obale ponujajo tako ali tako vsi. Ena izmed udeleženk razprave je poudarila, da ta del Istre ne bo prepoznaven po tartufih samo zato, ker tam rastejo, ampak bo prepoznaven le, če bodo o tem veliko oz. veliko več kot doslej govorili, pisali in objavljali v različnih medijih. Tako lucidna formulacija bodoče prepoznavnosti majhnega delčka turistične promocije najbrž ne potrebuje posebnega komentarja. Razmisliti pa je treba, ali ni prav preskromno obveščanje strokovne in druge javnosti o razmerah delovanja strokovnega prevajanja krivec za njegovo slabo prepoznavnost znotraj celotne kulturne sfere in tudi na ravni kulture prevajanja neleposlovnih besedil.

Bibliografija

- Apovnik, P./Karničar, L. 1989. Wörterbuch der Rechts- und Wirtschaftssprache, Wien-Mainz.
- Bußmann, H. 1990. Lexikon der Sprachwissenschaft, 2.Aufl. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Debenjak, D. 1992. Veliki nemško - slovenski slovar = Großes deutsch-slowenisches Wörterbuch, Ljubljana: DZS.
- Grosman, M.(et al.) 1997. »Književni prevod«, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Gruntar Jermol, A. 1999. »Besedotvorne in pomenske strukture v nemškem pravnem jeziku«, doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

- Hönig, H.G. / Kußmaul, P. 1996. »Strategie der Übersetzung«, Tübingen.
- Kautz, U. 2002. »Handbuch -Didaktik des Übersetzens und Doomschens«, München: Goethe - Institut.
- Kovačič, I./ Štrukelj I., ur. 1999. »Prevajanje in tolmačenje«, Ljubljana: Tematska številka Uporabnega jezikoslovja 7-8.
- Königs, F.G. 1989. »Übersetzungswissenschaft und Fremdsprachenunterricht« München: Goethe - Institut.
- Krajnc, A. 1982. »Motivacija za izobraževanje« Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Nord, C. 1997. »Translating as a Purposeful Activity« Manchester: St. Jerome Publishing.
- Prunč, E. 2001. »Einführung in die Translationswissenschaft, Band 1« Gräz/Graz: Universität Gräz, GTS
- Radegundis, S. 1989. »Wissenschaftliche Beiträge« München: Goethe - Institut.
- Reiß, K./Vermeer, H. J. 1991. »Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie«, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Reiß, K. 1983. »Texttyp und Übersetzungsmethode« Heidelberg: Julius Groos Verlag
- Snell-Hornby, M. 1989. »Wissenschaftliche Beiträge« München: Goethe - Institut.
- Wagner, E. 2002. »Translating for the European Institutions« Manchester: St. Jerome Publishing.